



Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOSINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

Originile creștin-ortodoxe și românești ale religiei maghiarilor din secolul X

Dr. Ionuț ȚENE¹

Încreștinarea triburilor maghiare venite în Panonia sub conducerea lui Arpad este o istorie ocultată, din păcate, de către istoriografia oficială maghiară. Triburile maghiare au primit creștinismul ortodox de rit bizantin de la Constantinopol, așa cum era firesc în epocă, deoarece în Panonia trăiau bulgari, slavi, români, care erau creștini ortodocși și aparțineau jurisdicțional de Biserica tutelară a Imperiului bizantin. În secolul X, Imperiul bizantin era cel care făcea jocurile politice, economice și religioase în arealul carpato-danubiano-pontic. O carte de istorie maghiară care a văzut lumina tiparului acum vreo 11 ani a creat o furtună în istoriografia maghiară.

Este vorba de "Moștenirea Ortodoxă a Ungariei" de Pr. Tibor Imrenyi, carte editată de Editura Ecleziast în anul 2012.

Maghiarii au trecut la ortodoxie imediat ajunși în câmpia Panoniei și în nordul Ardealului, prin caracterul interacțiunii lor cu popoarele ortodoxe învecinate: sârbii, bulgarii și, mai ales, românii. Ortodoxia era cunoscută în mijlocul maghiarilor încă din secolul al IX-lea. În 896 ungurii au ocupat partea Tisei trecând spre vestul Europei, iar în 900/901 s-au așezat în Panonia. Árpád a decedat în 907, în mijlocul populației locale formate în special din români, bulgari și sârbi.

Pe teritoriul locuit de înaintașii maghiarilor, creștinismul a fost făcut cunoscut prin activitatea misionară desfășurată de sfinții frați Chiril și Metodie. Referitor la istoria românească a anilor 1002-1003, izvoarele scrise semnalează consumarea unui conflict armat care a opus proaspăt unsului rege "de Unguar" (25 decembrie 1001) Ștefan "cel Sfânt" (997-1038), pe "Geula cel Tânăr" (Gyla, Jula, Gelu, al gestelor ungurești, adică Iuliu), dinastul de la Bălgrad (Alba, cetatea lui Iuliu, Alba-Iulia). Acesta era urmaș al unificatorului întregii "Țări de dincolo de Codru" (Silvania), țară numită "Ultrasilvana" și, ulterior, și "Vlachia Tan Siuana" (Codex Latinus Parisinus) – "Geula" cel Bătrân. Cronicarul bizantin Ioannis Skylitzes afirma că după cucerirea Panoniei, la mijlocul secolului al X-lea, principele maghiar Bolosudes (Bulcsu) s-a încreștinat în Bizanț, urmat de principele Gylas (Gyula, românul?). Acesta s-a întors în Ungaria cu un călugăr misionar pe nume Ierotei, pe care patriarhul bizantin Teofilact l-a hirotonit ca primul episcop al „Turciei” (Ungaria de atunci). Urmând exemplul acestora, domnitorul Achtum s-a botezat în Vidinul bulgăresc în „ritul grecesc”, adică ortodox. "Ultrasilvana" devenise, de la jumătatea veacului X "un regnum latissimum et opulentissimum" (Chronicon Pictum Vinbodonense), o țară a românilor și slavilor, unificată de "marele și puternicul duce" ("dux magnus et potens") "Geula cel Bătrân", un ducat, pe care atât arheologia, prin lipsa oricăror urme maghiare în a doua jumătate a veacului X (dr. Radu Heitel), cât și izvoarele narrative (Chronicon Pictum, Anonymus), îl conturează ca pe un stat ("regnum") independent. Geula (Iuliu) cel Tânăr a moștenit ereditar nu numai "domnia peste întregul regat al Ultrasilvaniei"), ci și dușmănia "Ungurilor care locuiau în Pannonia". Transilvania era

¹ Articol scris pentru Luceafărul /11 iulie 2023

încă un teritoriu controlat de o nobilime cnezială românească și slavă, în colaborare cu elemente nobiliare maghiare. Abia când Ștefan cel Sfânt l-a luat prizonier, puterea cnezilor româno-slavi și ortodocși începe să decadă treptat.

Ștefan, viitorul Sfânt, s-a născut în 969 la Strigoniu, fiind fiul lui Géza, ducele Principatului Ungar din Dinastia Arpadiană. Era al patrulea descendent al lui Árpád. Pe linie maternă era nepotul voievodului ardelean Gyula, mama sa fiind Sarolt (sau Sarolta). Potrivit cronicilor (începând cu aceea a lui Anonymus), numele mamei regelui este de origine turcică, șaroldu „jder alb”. Conform unor surse bizantine, Gyula a trecut la creștinism în 953, primind botezul la Constantinopol, de unde îl va aduce pe călugărul grec Ierotei (Hieroteus) pe scaunul unui episcopat bizantin, probabil la Alba-Iulia. Deci după mamă Ștefan era mai mult ca sigur „valah” la origine. Odată cu infiltrarea primelor triburi maghiare în Europa aceștia au fost însoțiți și de numeroase triburi pecenege, cumane și ale uzilor, popoare de neam turcic. Datorită acestei invazii ale popoarelor turcice din Asia, bizantinii au numit teritoriile de dincolo de Dunăre: Turcia! Principele Gyula, pomenit de autor este posibil să fie voievodul valah, „Iuliu cel Bătrân”, care era creștin „de rit grecesc” încă de la naștere, conform istoricilor români (vezi Mircea Dogaru). Deplasarea lui la Constantinopol, în urma creștinării lui Bulcsu (cuman, uz?), făcută în anul 953 a fost urmare a creșterii agresiunii maghiare în Transilvania și a căutării unei alianțe puternice în persoana Împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul. Iuliu practic a fost botezat de către clerul bizantin, afirmându-și legătura bisericească cu Patriarhia din Constantinopol. Iuliu a „primit” de la clerul bizantin un călugăr misionar. Voi cita textul lui Skylitzes : Nu după mult timp, și Gylas, fiind el principe la turcilor, a venit în cetatea împărătească și s-a botezat, bucurându-se și el de același binefaceri și onoruri. El a luat cu sine și un monah, cu numele Ierotei, vestit pentru evlavia sa, hirotonisit episcop al Turchiei, de către Teofilact... Iuliu cel Bătrân când s-a dus la Constantinopol, a venit împreună cu Ierotei, care încă dinainte de această vizită era Episcopul Turciei, hirotonisit de către Teofilact. (dacoromania-alba.ro).

Ioan Zonaras, care a trăit în secolul al XI-lea și a fost secretarul Împăratului Alexios I Comnen în „Epitomae historiarum” povestește la rândul lui despre vizita lui Bulcsu și Iuliu cel Bătrân la Constantinopol. Despre viața lui ulterioară Ierotei nu știm mare lucru, persoana lui nu-i era cunoscută nici măcar tradiției bisericești până târziu, când în primul volum al primei cărți liturgice orodoxe în limba maghiară modernă, Liturgikon, la rugăciunile pregătitoare pentru Sfânta Liturghie găsim o scurtă pomenire despre Ierotei, primul episcop al maghiarilor ortodocși. Începând de atunci a fost o tradiție vie în ortodoxia de limbă maghiară că el a fost primul episcop ortodox al țării. Însă a fost canonizat numai în luna august a anului 2000 de către Biserica Ortodoxă, de atunci fiind prăznuit odată cu Sfântul Ștefan (regele ungarilor), pe data de 20 august. Voievodul Iuliu cel Bătrân a fost valah – ortodox, precum și urmașii lui, Iuliu Procu, Iuliu cel Tânăr, fiicele Sarolata și Carolta. Fiica lui Gyula, impetuoasa Șarolta, mama regelui maghiar Ștefan cel Sfânt, și-a botezat fiul în ortodoxism cu numele de Voicu. Ierotei a fost primul Episcop ortodox, atestat documentar, al vlahilor din Voievodatul lui Iuliu cel Batran. Episcopia ortodoxă a lui Ierotei (Hierotheus) a fost descoperită de arheologi în curtea Bisericii Romano-Catolice din Alba Iulia (acum acoperită). Dacă s-ar continua escavațiile arheologice am vedea că catedrala din Alba-Iulia a fost ortodoxă la începutul secolului XI. Se spune că era „grec”, de fapt în epocă „grec” era considerat cel de religie creștin-ortodoxă, care depindea de biserica de la Constantinopol, nu însemna neapărat etnia episcopului. Ieroteu putea fi un român din Transilvania, de religie ortodoxă și sub ascultarea patriarhiei constantinopolitane. De asemenea, familiile nobiliare din Transilvania și-au păstrat credința creștină – ortodoxă chiar și în condiții vitrege, intrând de multe ori în conflict cu maghiarii. Dezvoltarea creștinismului în perioada episcopului Ieroteu (Hieroteus) și a urmașilor săi în zona Albei-Iulia și nu numai, a fost de netăgăduit, având în vedere faptul că Imperiul Bizantin în perioada respectivă a fost în plină ascensiune. Amintim domnia împăratului Constantin Porfirogenetul și mai ales domnia împăratului Vasile al II-lea Bulgarotonul, când forța militară a Bizanțului a atins apogeul. Ștefan cel Sfânt al Ungariei a fost mai mult ca sigur ortodox prin botez, care a trecut la catolicism în urma manevrelor politico-religioase ale papei de la Roma.

Numele viitorului rege Ștefan a fost inițial Vajk, considerat de unii istorici maghiari fiind un nume păgân turcic, iar de alții de origine slavonă. Învățătorul tânărului Vajk a fost Adalbert, episcopul de Praga. El i-a influențat pe Géza și pe Sarolt (provenită dintr-o familie creștină de rit bizantin) să treacă la catolicism, împreună cu copiii lor. Vajk (Voicu) a fost botezat catolic în 994 (sau cândva între 994 și 996) de acest episcop la Esztergom, și a primit numele primului martir, Sfântul Ștefan. Apoi Ștefan s-a căsătorit

în 995 cu Ghizela de Bavaria, sora împăratului Henric al II-lea. După moartea lui Géza a izbucnit un conflict între Ștefan și Koppány (ruda păgână a lui Géza) în legătură cu moștenirea funcției de conducător. Din conflictul pentru moștenire Ștefan a ieșit învingător cu ajutorul tatălui Giselei și a altor principii germani. Koppány a fost ucis de către căpitanul german Veczelin, iar rămășițele lui au fost expuse la porțile cetăților din Győr, Veszprém, Strigoniu și Alba Iulia ca un gest de intimidare a păgânilor rebeli. Pe linie maternă Ștefan, așa cum am menționat mai sus, era nepotul voievodului ardelean Gyula, mama sa fiind Sarolta. Nu este exclus ca Ștefan, care a încreștinat în rit catolic maghiarii să fie după mamă român, deoarece Gyula era un voievod cu origini românești și integrat în sistemul cnezial al românilor ardeleni, reprezentați de Geu "quidam blachus". Voievodul Gyula, de la care provine denumirea maghiară Gyulafehérvár (cetatea albă a lui Gyula/Iula), a ctitorit la sfârșitul secolului al X-lea, la Alba Iulia, o bazilică mai veche decât actuala Catedrală Sfântul Mihail, având ca episcop pe grecul Ieroteu. Ruinele bisericii bizantine construite de Gyula la Alba Iulia au fost descoperite în 2011, iar, după desfășurarea cercetărilor arheologice, au fost acoperite cu pământ.

Episcopul grec Ierotei mai mult ca sigur era un ierarh ortodox local, cel mai probabil român din Panonia sau din Transilvania. Românii erau toți ortodocși, iar populația maghiară a îmbrățișat ortodoxia de la localnici. La anul 949 principii maghiari, nepoții lui Arpad au fost botezați la Ortodoxie. Inclusiv Ștefan cel Sfânt a fost inițial creștin-ortodox și apoi a trecut de partea Romei din interese politice. Istoricul Ioan Lupaș într-o comunicare la Academia Română în 1934 a susținut existența Episcopiei Ortodoxe de Alba-Iulia pe baza cronicilor bizantine și a decoperirilor arheologice care dovelesc ritul bizantin răsăritean în cult. Pe la 953 putem vorbi de o Episcopie ortodoxă de Bălgrad, unde românii ortodocși slujeau alături de maghiari. Arheologul Radul Heitel, în perioada anilor 1968-1975, s-a preocupat prin cercetările arheologice în mod deosebit de „rotunda baptisteriu” care a fost primul lăcaș de cult ortodox al românilor din Alba Iulia și Transilvania, care după anul 956 a devenit episcopie ortodoxă condusă Ieroteu. Aceste lucrări s-au efectuat în cadrul cercetărilor arheologice amănunțite efectuate la Catedrala romano-catolică „Sf. Mihail” din Alba Iulia care a fost construită exact pe locul unde a existat rotunda „baptisteriu” a lui Ieroteu. (Monumente medievale din Alba-Sebeș, Ed. Meridiane, 1964). Voicu, adevăratul numele de origine slavo-română al viitorului rege Ștefan cel Sfânt, dovedește filiația sa religioasă româno-slavă și botezul creștin-ortodox oficiat la nașterea sa princiară în 969, la 17 de la înființarea Episcopiei ortodoxe de la Alba-Iulia, care avea jurisdicție peste toți maghiarii creștini. Posibil ca, „grecul” episcop Ieroteu, un localnic cu origini valahe, să-l fi botezat pe viitorul rege sfânt al regatului Ungariei. După consolidarea puterii lui ca principe, Ștefan a început încreștinarea țării și l-a trimis pe călugărul benedictin Asztrik la Roma cu misiunea de a obține binecuvântarea Papei, dar și coroana regală. Vajk a fost încoronat ca rege pe 25 decembrie 1000 sau 1 ianuarie 1001 sub numele de Ștefan I. Conform tradiției, Papa Silvestru al II-lea i-ar fi trimis o coroană de aur cu nestemate, iar în ianuarie 1001 o scrisoare de binecuvântare, prin care îl recunoștea oficial ca rege creștin al Ungariei. „Sfânta Coroană a Ungariei”, cunoscută drept Coroana Sfântului Ștefan, este o lucrare artistică realizată ulterior, în mai multe faze, în secolele XI-XIII. Inclusiv Sfânta Coroană, fără de care niciun rege maghiar, chiar dacă avea puterea efectivă, nu putea domni, este de origine ortodox-bizantină și nu are nicio legătură cu Roma, conform istoricilor. În acest context istoriografic nou, întreaga istorie a începuturilor triburilor maghiare în Panonia din secolul X ar trebui rescrisă din punct de vedere religios, sub influența covârșitoare a românilor și a ortodoxiei bizantine, care au creat un sistem statal unificator pentru triburile maghiare sosite în Europa. Sunt convins că săpăturile arheologice ulterioare de la Episcopia din Alba-Iulia vor scoate în evidență că episcopii ortodocși au condus religios începuturile bisericii maghiare din Panonia și Transilvania.